

Patrick J. Geary (n. 1948) este profesor la *University of California* din Los Angeles, din anul 1993.

Profesor emerit de istorie medievală occidentală la Institutul pentru Studii Avansate din Princeton, New Jersey.

Din 2004 până în 2011, a deținut și titlul de Distinguished Professor of Medieval History Emeritus la Universitatea din California, Los Angeles.

De același autor:

- *Furta Sacra: Thefts of Relics in the Central Middle Ages*, Princeton University Press, 1978 (ediție revăzută în 1991);
- *Aristocracy in Provence: The Rhone Basin at the Dawn of the Carolingian Age*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia și Anton Hiersemann Verlag, Stuttgart, 1985;
- *Before France and Germany: The Creation and Transformation of the Merovingian World*, Oxford University Press, Oxford, 1988;
- *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2002;
- **Mitul Națiunilor. Originile medievale ale Europei**, Editura Cetatea de Scaun, 2007, 2024;
- **Merovingienii. Europa înainte de Carol cel Mare**, Editura Cetatea de Scaun, 2009, 2024;
- *Civilization in the West* (în colaborare cu Mark Kishlansky și Patricia O'Brien), Harper Collins, New York, 1990 (ediții revăzute în 1995 și 1997);
- *Living with the Dead in the Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca, 1994;
- *Women at the Beginning. Origin Myths from the Amazons to the Virgin Mary*, Princeton University Press, Princeton, 2006.

PATRICK J. GEARY

MEROVINGIENII EUROPA ÎNAINTE DE CAROL CEL MARE

traducere de
Cosmin Popa-Gorjanu

ediția a II-a

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Editor: Dan Mărgărit

Coperta I: Regina Fredegunda și asasinii săi, gravură de epocă.
Din Franța Populară, 1869

Traducere: Cosmin Popa-Gorjanu

Tehnoredactare, redactare, coperta: Cetatea de Scaun, 2024

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GEARY, PATRICK J.

Merovingienii : Europa înainte de Carol cel Mare / Patrick J. Geary ; trad. de Cosmin Popa-Gorjanu. -

Ed. a 2-a. - Târgoviște : Cetatea de scaun, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-704-2

I. Popa-Gorjan, Cosmin (trad.)

94

929

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

Copyright © 1988 by Oxford University Press, Inc.

“Before France and Germany: The Creation and Transformation of the Merovingian World” was originally published in English in 1988. This translation is published by arrangement with Oxford University Press.

ISBN 978-606-537-704-2

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2009, 2024.

editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

Tipărit la Editura Cetatea de Scaun

Cuprins

<i>Prefață</i>	9
Capitolul I OCCIDENTUL ROMAN LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL V-LEA	
Provinciile apusene	18
Imperiul între secolele III-VI	24
Transformarea societății apusene.....	29
MILITARIZAREA	30
BARBARIZAREA	37
IMPOZITAREA	44
Învingătorii: O aristocrație de proprietari de pământ	47
Învinșii: toți ceilalți	56
Capitolul II LUMEA BARBARĂ PÂNĂ ÎN SECOLUL AL VI-LEA	
Societatea barbară premigratoare.....	66
Cultura germanică	67
Meșteșugurile	72
Societatea.....	76
Comitatus.....	82
INFLUENȚA ROMANĂ ASUPRA POPOARELOR GERMANICE	85
NOILE SOCIETĂȚI GERMANICE	89
Imperiul răsăritean și goții	91
BALTII ȘI TERVINGII	94
AMALI ȘI GREUTUNGI	98
DE LA TERVINGI LA VIZIGOȚI	99

DE LA GREUTUNGI LA OSTROGOȚI	101
Imperiul de Apus și francii.....	104
<i>Capitolul III ROMANI ȘI FRANCI ÎN REGATUL</i>	
<i>LUI CLOVIS</i>	108
Etnogeneza francă.....	109
Clovis.....	114
Guvernarea Franciei: Moșteniri ale	
administrației.....	122
Popoarele Franciei.....	132
ECONOMIA RURALĂ ȘI URBANĂ.....	132
SOCIETATEA FRANCĂ	142
FAMILIILE	144
SATUL.....	148
STRUCTURA SOCIALĂ.....	150
<i>Capitolul IV FRANCIA SECOLULUI AL VI-LEA.</i>	
.....	159
SUCCESORII LUI CLOVIS ÎN SECOLUL AL	
VI-LEA.....	159
Expansiunea externă	159
Constituția internă	162
Episcopii: nobili prin naștere și prin credință	
.....	167
Rolul religios al episcopului.....	183
MÂNĂSTIREA.....	190
Martin din Tours.....	190
Rhônul	194
Episcopi contra călugări.....	200
<i>Capitolul V FRANCIA SUB CHLOTAR II ȘI</i>	
<i>DAGOBERT I.....</i>	<i>203</i>
FRANCIA REUNITĂ	203
Regiunile Franciei.....	207

Curtea regală	213
Domeniile regale	218
Creștinarea tradiției regale	222
Crearea tradiției aristocratice	224
Columbanus	226
O aristocrație francă creștină.....	230
<i>Capitolul VI PERIMAREA MEROVINGIANĂ 240</i>	
SUCCESORII LUI DAGOBERT	
Neustria-Burgundia.....	244
Austrasia	254
Reunificarea sub Arnulfingi	259
După Tertry	260
FORMAREA REGATELOR TERITORIALE 267	
Aquitania.....	268
Provence.....	272
Bavaria.....	276
EPECTELE ASUPRA SOCIETĂȚII	
Misiunile anglo-saxone	284
Noua Monarhie	289
<i>Capitolul VII MOȘTENIREA EUROPEI</i>	
<i>MEROVINGIENE.....</i>	<i>293</i>
ROIS FAINÉANTS (REGII TRÂNDAVI).....	295
UNICITATEA SOCIETĂȚII FRANCE	
TIMPURII	300
<i>SUGESTII BIBLIOGRAFICE SUPLIMENTARE</i> 307	
Hărți (Imperiul roman în secolul al IV-lea;	
Franța în anul 600 d.Hr.).....	318
Genealogia Merovingiană.....	321

locuri ele au fost ocolite din cauza spațiului limitat. Astfel, în timp ce detaliile individuale sunt majoritar derivate, sinteza însăși s-ar putea dovedi întrucâtva nouă și fără îndoială controversată. Cel mai bun lucru la care se poate spera este că alți specialiști vor fi atât de iritați de erorile, omisiunile și distorsionările pe care le vor găsi aici încât vor fi incitați să scrie relatări proprii, mai bune, despre Europa de dinainte de Franța și Germania.

Profesorul Peter Brown m-a îndemnat primul să scriu această carte și îi sunt recunoscător pentru încurajările și sfatul său. Profesorii Maria Cesa, Friedrich Prinz și Falko Daim au citit fragmente ale manuscrisului și sunt responsabili pentru mult din ceea ce are valoros. Studenții mei de la Universitatea din Florida, printre care a circulat o primă versiune, au oferit de asemenea critici folositoare. Profesorii Barbara Rosenwein și Edward Peters au citit versiunea finală a manuscrisului și au corectat numeroase erori și inconsecvențe. Acelea care au rămas îmi aparțin în totalitate.

Gainesville, Florida
August 1987
 Patrick J. Geary

Capitolul I OCCIDENTUL ROMAN LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL V-LEA

În jurul anului 30 d. Hr. un negustor roman, numit Gargilius Secundus, cumpăra o vacă de la Stelus, un barbar ce locuia în apropierea orașului olandez de astăzi Franeker. Satul se află dincolo de Rin, care pe atunci forma granița dintre provincia romană a Germaniei de Jos și ceea ce era cunoscut romanilor drept Germania liberă. Secundus se ocupa probabil cu aprovizionarea garnizoanei locale, care depindea de astfel de mici comercianți pentru carne proaspătă și piei. Soldații romani erau bine hrăniți, iar carnea de vită era alimentul lor favorit. Mai mult, descoperirile arheologice din alte puncte de-a lungul fortificațiilor romane din nordul Europei arată că tăbăcăriile ridicate în umbra fortificațiilor erau surse esențiale (dacă nu de o calitate deosebită) pentru încălțăminte, corturi, harnașamente, și altele, nu numai pentru soldați, ci de asemenea și pentru civilii care constituiau împreună cu ei avatarul Romei la acest capăt îndepărtat al lumii civilizate. La tranzacție, care l-a costat pe roman 115 *nummi* de argint sau cenți, au fost martori doi centurioni din legiunile a I-a și a V-a și a fost garantată de doi veterani romani, Lilus și Duerretus, care după încheierea serviciului militar se

ășezaseră în apropierea vechilor lor unități militare.² Cumpărarea unui singur animal era un schimb banal și minor, neîndoielnic repetat peste tot de-a lungul frontierei romane, sau *limes*, care începea la Firth Clyde în Scoția de azi, traversa Marea Britanie și Canalul Mânecii, și începea din nou la câțiva kilometri vest de Franeker, la gura Rinului, urmând fluviul peste Europa occidentală prin Olanda și Germania de azi și apoi prin Alpii elvețieni. De aici frontiera se întindea către răsărit pe Dunăre traversând Austria și Câmpia Panonică, Ungaria și România de azi până la Marea Neagră – o distanță de peste 4800 de kilometri.

La un alt post de frontieră roman, aflat la o distanță de peste 1600 de kilometri și 400 de ani de această tranzație, un alt grup de comercianți romani căuta să facă negoț cu barbarii. Către sfârșitul secolului al V-lea, în vremea în care Romulus Augustulus, penultimul împărat din apus, era forțat să renunțe la tron de către comandantul militar Odoacru, comercianții de la Passau-Innstadt îl abordau pe Severinus, un om sfânt cu reputația de protector al romanilor și prieten al barbarilor, cerându-i să-l roage pe Feletheus, regele tribului barbar învecinat al rugilor, să înființeze o piață în care romanii să poată face negoț cu ei. Răspunsul clarvăzător și direct al sfântului trebuie să fi deprimat obștea: „Vine vremea când acest oraș va rămâne în părăsire, la fel cum se află deja celelalte întărituri de pe râu în sus. La ce bun un loc de negoț acolo unde nu vor mai fi negustori”³ La sfârșitul secolului al V-lea legiunile plecaseră ori aveau

să fie curând rechemate de la vechile frontiere, legăturile comerciale vechi de secole, care le urmaseră, se dizolvau rapid, iar puterea politică și militară a imperiului dispăruse din tot apusul cu excepția unei mici porțiuni.

Contrastul dintre cele două tranzații ar putea fi văzut ca reprezentativ pentru declinul și căderea lumii clasice. Romanii civilizați din Passau erau pe punctul de a fi invadați de hoardele barbare ale lui Feletheus, două lumi străine aflate la un pas de o confruntare ce va pune capăt civilizației în apus pentru aproape un mileniu. De fapt, realitățile din spatele acestui contrast erau destul de diferite. La sfârșitul secolului al V-lea, 25 de generații de barbari și romani se influențaseră reciproc atât de profund încât lumea lui Severinus de Noricum ar fi fost de neînțeles lui Gargilius Secundus, la fel cum cea a lui Feletheus l-ar fi tulburat pe Stelus. Cele două lumi se contopiseră în mare măsură într-una singură, așa cum barbarizarea imperiului a transformat lumea romană în timp ce o romanizare concomitentă a transformat pe barbari chiar înainte de a pătrunde dincolo de *limes*. Ar trebui să ne gândim că tatăl împăratului Romulus Augustulus (și foarte probabil Severinus) serviseră în suita hunului Attila și că atunci când rugii au încercat să atace regatul roman al Italiei au făcut-o la instigarea împăratului roman Zeno, pentru a înțelege că în lumea antichității târzii nu mai operau vechile categorii de civilizație și barbarie. În această confruntare finală, rugii „barbari” erau agenții puterii centrale imperiale, în timp ce stabilitatea imperială era amenințată de „romanii” regatului italic conduși de patricianul Odoacru.

Pentru a înțelege cum a avut loc această transformare, primele două capitole ale cărții vor urmări pe protagoniștii celor două tranzații comerciale, mai întâi pe comercianții și soldații romani iar apoi pe păstorii barbari

² P. C. J. A. Boesles, *Friesland tot de elfde eeuw*, S'Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1951, p. 130, planșa 16.

³ Eugippius, *Vita Severini* 21, *Monumenta Germaniae Historica* (citată de aici înainte MGH) *Auctores Antiquissimi* (de aici înainte AA) vol. I posterior, p. 19.

și vor examina lumile în care trăiau ei și succesorii lor din secolul I până la sfârșitul secolului V. Deoarece sunt prezentate două perspective diferite, uneori relatările se vor suprapune și chiar contrazice reciproc, pentru că „realitățile” vremii depind de percepțiile celor care le-au trăit. Scopul nostru este de a schița contururile generale ale proceselor sociale și culturale dinamice, care au transformat Europa între aceste secole. Numai ținând seama de acest fond putem să-i înțelegem pe franci și pe vecinii lor în lumea nouă ce a apărut între secolele VI și VIII.

Provinciile apusene

Oricât de banal, schimbul din apropierea gurii de vărsare a Rinului reprezenta totuși un microcosmos al relațiilor dintre romani și barbari de-a lungul acestei frontiere imense, care servea nu atât pentru a separa două lumi, cât pentru a oferi o structură pentru interacțiunea lor. Ostilitățile dintre ele, nu numai în secolul I, ci chiar și în tumultoasele secole IV și V, nu au fost niciodată cele mai frecvente forme ale acestei interacțiuni. Mult mai semnificative decât anii de războaie erau deceniile și chiar secolele de pace, timp în care cele două lumi au ajuns să se asemene între ele mai mult decât fiecare dintre ele semăna cu propriul său trecut.

De partea romană a acestei frontiere, un proces de civilizare-romanizare se desfășura de mai bine de un secol, proces care va mai continua pentru încă trei veacuri. Aici, la marginea lumii, unde așa cum romanii obișnuiau să se plângă, locuitorii erau atât de primitivi încât nici măcar nu consumau vin, civilizarea avea puțin de-a face cu înalta cultură. În schimb agenții săi erau oameni obișnuiți, precum comercianții noștri de vite și soldații pe care îi aprovizionau. Pentru astfel de oameni,

cu precădere țărani din zonele mai locuite ale apusului, care sperau ca după lăsarea la vatră să devină agricultori prosperi în zona unde își desfășurau serviciul militar, civilizația romană însemna o știință de carte superficială, destul de bună pentru activitățile militare, dar vag înrudită cu limba predată în școlile de retorică; însemna înființarea unor instalații pentru plăceri lumești, în scopul alinării iernilor cenușii din părțile septentrionale, precum băile, arenele, și altele asemenea; însemna și bucuria câștigurilor suplimentare oferite puterii, disponibile în aceste părți nu numai pentru cei bogați, ba chiar și pentru simplii soldați, negustori și veterani așezați în jurul castrelor de legiune.

Dincolo de aceste aspecte materiale ale vieții romane, elitele provinciale în vtile lor, retorii în școlile din Bordeaux, Lyon, Trier și alte orașe, ca și membrii administrației romane continuau să cultive valorile tradiționale romane. Aceste valori cuprindeau în primul rând justiția și dreptul. Ele mai cuprindeau o adevărată puternică la tradiționala *pietas* romană, sau subordonarea și dedicația față de familie, religie și datorie. Ele includeau și prețuirea literaturii latine (dacă nu eline), care era cultivată și sprijinită de elitele tihnite ale provinciilor atât ca o cale de participare la esența civilizației romane, cât și, din ce în ce mai mult, ca o cale de a se convinge că esența acestei civilizații nu va dispărea. Nici una din aceste valori nu va fi complet abandonată în provinciile apusene ale imperiului.

Cucerirea acestui teritoriu vast fusese întâmplătoare, iar granițele erau rezultate ale unor revirimente romane mai curând decât ale unor intenții. În Galia, împărțită administrativ în provinciile *Gallia Narbonensis*, controlată de senatul roman, și *Gallia Lugdunensis*, Aquitania, și *Belgica*, controlate de împărat, romanizarea

a pornit din orașele administrative către zona rurală înconjurătoare, locuită de celți. Aceste orașe, cu termele, monumentele și teatrele lor, ca și școlile și templele lor, furnizau personalului administrației romane confortul esențial al vieții civilizate, atrăgând populația indigenă celtică în orbita romană. Ca peste tot în lumea romană, aceste orașe aveau viața publică locală proprie, concentrată în senatul local sau *curia*, compusă din oamenii de vază ai municipalității, dintre care erau aleși magistrații, numiți *decuriones*, pentru a ocupa funcțiile publice. Autoritatea municipală era responsabilă de întreținerea drumurilor și podurilor, în timp ce curialii se ocupau de diferite servicii locale (*munera* precum colectarea impozitelor și taxelor, întreținerea animalelor pentru serviciul de poștă imperial, și găzduirea magistraților romani aflați în vizită).

În pofida prezenței în Galia a atelierelor tradiționale de produse metalurgice și textile, ca și a producției de ceramică și sticlă imitând pe cele din Italia și din provinciile răsăritene ale imperiului, introduse de curând, provinciile galice și germanice erau majoritar agricole. Ridicările topografice și hotărnicirile romane, ale căror semne sunt încă vizibile din aer în mare parte în sudul Franței, au format baza organizării regiunilor rurale. Principalul produs al Galiei erau cerealele, deși viticultura, introdusă de romani, s-a dezvoltat atât de puternic încât împăratul Domițian (81-96 A. D.) a încercat limitarea creșterii sale pentru a proteja producția de vinuri din Italia. În fond, Galia reprezenta o amenințare redusă de competiție economică pentru restul imperiului. Se puteau aduna averi aici, însă aceasta era posibil prin producția destinată consumului local și, din ce în ce mai mult, pentru aprovizionarea trupelor romane situate pe granița germanică, care de la Marea Nordului până la

Dunăre se bizuiau pe Galia pentru furnizarea de oameni și materiale.

Fiecare oraș era legat strâns de zona rurală înconjurătoare, unde cetățenii de vază dețineau în proprietate domenii sau vile. Aceste domenii, lucrate de sclavii aduși din zonele de graniță ca și de țărani liberi celți, puteau acoperi mii de hectare și formau baza economică pentru bogatele familii senatoriale, care dominau viața provincială. Aristocrația locală era compusă din aceia ce câștigaseră avere și proeminență prin slujbe imperiale și din celți autohtoni care se ridicaseră prin slujbe civile și militare și care reușiseră să se căsătorească în elita locală romană. O asemenea mobilitate socială solicita adoptarea religiei romane și însușirea unei educații clasice. Astfel societatea celtică era atrasă la ambele extremități ale spectrului în orbita romană – la extremitatea inferioară, țărani din sate și cătune erau integrați în sistemul agriculturii romane, iar la vârful său elitele celtice căutau să adopte cultura romană pentru fiii lor, ca mijloc de participare la viața aleasă oferită de lumea romană.

În această lume în curs de romanizare, prezența militară romană era pretutindeni. După înfrângerea rebeliunii lui Vercingetorix în 52 î. Hr., provinciile galice au acceptat în mare măsură, ba chiar au îmbrățișat, încorporarea lor în imperiu. Însă înspre nord și est, către Rin și Dunăre, influența forturilor militare, sau *castra*, era mai mare în raport cu cea a orașelor civile și a vilelor. Spre deosebire de cele din Galia, provinciile Germania de Sus și Germania de Jos, erau administrate direct de comandanții militari staționați acolo, dovadă a amenințării continue la adresa *Romanitas* (un concept vast ce acoperă tot ceea ce se referă la Roma) reprezentate de popoarele de dincolo de Rin. Aici, trupele erau omniprezente - nu

este o întâmplare că cei doi martori ai cumpărării de vite menționați mai sus erau centurioni - iar această prezență depindea de regiunile mai colonizate ale Galiei pentru provizii, bunuri manufacturiere, precum îmbrăcămintea și armele, ce nu puteau fi produse pe loc, pentru trupe. Legiunile și așezările veteranilor de pe Rin, ca și cele de pe Dunăre, îi protejau pe negustorii romani (precum Secundus) care făceau negoț cu barbarii și asigurau structura agricolă romană, în formă incipientă în zona de graniță, împotriva răscoalelor locale antiromane și a raidurilor fulgerătoare întreprinse de barbarii tineri, dornici de pradă și glorie. Mai important, prezența legiunilor servea la descurajarea amenințării rău prevestitoare a unor treceri de frontieră organizate și masive, care putea pune în pericol regiunile colonizate din Galia și provinciile dunărene.

În timpul prezenței romane de mai bine de cinci secole în Occident, regiunile Britania, Galia și Germania erau marginale pentru interesele romane. Imperiul era esențialmente mediteranean și așa a rămas în întregul său existență; astfel Italia, Spania și Africa de nord erau regiunile occidentale vitale pentru el. Cu toate acestea, centrele culturale, economice și de populație se aflau în marile orașe din răsărit: Alexandria, Antiohia, Efes, iar mai târziu Constantinopol. Occidentul se putea mândri cu un singur oraș mare - deși în mod evident, cel mai mare din ele - Roma. În primele secole ale existenței imperiului său, Roma și-a putut permite luxul de a păstra *Romanitas* aparținând Occidentului. Însă aceste regiuni, în timp ce furnizau legiunilor de pe *limes* sau de la granițe, oameni și arme și îi susțineau pe senatorii locali cu *otium*, ori existența tihnită necesară pentru a duce o viață literară civilizată, contribuiau foarte puțin la viața economică sau culturală a imperiului.

În Occident, frontiera șubredă a fost cea de nord, care urma firul Dunării. În timp ce în Britania erau staționate permanent numai trei legiuni, iar pentru supravegherea Rinului patru, pe Dunăre erau staționate 11 legiuni, iar aceasta din motive serioase. Marea Câmpie Panonică, ce se prelungește din stepele Asiei Centrale până la Alpi este una din rutele marilor invazii spre Europa, iar Dunărea, care o traversează, nu a fost o graniță cât un pod de apă către Balcani și Italia. Astfel, provinciile ce se întind de la Alpi la Marea Neagră - Rhaetia, Noricum, Panonia Inferior și Superior, Dacia, și Moesia Inferior și Superior-reprezentau o linie de apărare vitală de-a lungul jumătății de nord a Imperiului. Deja în a doua jumătate a secolului al II-lea, prezența trupelor romane pe Rin și Dunăre descurajase astfel de mișcări din partea triburilor din „Germania liberă”, deși încercările sporadice de a trece granița în Germania de Sus și Rhaetia erau curmate ușor, ele prevesteau dezastre în cazul în care prezența romană ar fi fost redusă.

O astfel de micșorare a avut loc în anii 160, când atenția împăratului-filosof Marcus Aurelius (161-180) a fost atrasă către problemele militare din partea estică a Imperiului. Pentru a purta războiul cu parții, împăratul a mutat trupele de la Rhône și Dunăre în răsărit. Nu a luat multe - probabil numai trei legiuni, și din regiuni diferite-dar a fost suficient. În timpul războiului cu parții, diferite triburi barbare de dincolo de Dunăre, sub numele de marcomani, au început un proces de consolidare și pregătire militară care în curând va confrunta Imperiul.

În capitolul următor vom examina acest proces din perspectiva barbarilor. Din punctul de vedere al romanilor, schimbarea rapidă în lumea barbară a fost

importantă mai ales pentru că a dat naștere războaielor marcomanice care au început în anul 166 d. Hr., când 6000 de barbari au traversat Dunărea și au început să devasteze bogata regiune interioară a Panoniei. Acest prim atac a fost respins, nu însă fără dificultate, atât din cauza puterii barbarilor cât și din pricina unei epidemii, probabil o formă de variolă, adusă de legiunile ce se întorceau din războaiele cu părții și care făcea ravagii în provinciile romane. După refacerea ordinii, Marcus Aurelius plănuia o ofensivă de proporții, care să îi respingă pe barbari de pe fluviu și să stabilească o frontieră mai ușor de apărat în munți, la nord, dar triburile germanice s-au mutat prea repede. În anul 170, o oaste enormă, formată din quazi și marcomani a trecut Dunărea și și-a croit drum prin forța armelor din Panonia, prin Noricum, până în Italia, jefuind orașele Aquileea și Oderzo, la nord de Veneția modernă. Barbarii ajunseseră în Italia și chiar dacă Marcus Aurelius, iar după el fiul său, Commodus, i-a înfrânt și i-a supus, Imperiul nu va mai fi niciodată același.

Imperiul între secolele III-VI

Istoria politică a Imperiului târziu este bine cunoscută iar aici va fi numai schițată, astfel încât să ne putem referi la ea mai jos, când vom examina mai sistematic societatea occidentală din această perioadă. Presiunile barbarilor la Dunăre și ale părților în răsărit au accentuat instabilitatea internă inerentă a Imperiului și au inaugurat o perioadă de tulburări politice și economice ce a durat aproximativ 90 de ani (de la asasinarea lui Commodus în 192 până la ascensiunea lui Dioclețian în 284), care a fost numită „epoca tulburărilor” sau „criza secolului al III-lea”. În această perioadă,

militarii au ridicat și au distrus împărat după împărat în încercarea de a găsi un conducător capabil să îmbogățească armata și să îi ducă la victorie împotriva presiunilor reînnoite ale triburilor germanice și ale persilor. Această perioadă de conflicte violente între pretendenții la tronul imperial și armatele lor, de inflație enormă, de insecuritate generală, a luat sfârșit odată cu reformele lui Dioclețian, un soldat din Dalmația, care s-a ridicat la ranguri până la comanda gărzii personale a împăratului pentru ca în sfârșit să poarte purpura.

Dioclețian (284-305) a pus capăt amenințărilor externe și interne prin expediții militare victorioase și printr-o diplomatie abilă. Pentru a putea face față administrării imperiului său vast, l-a numit pe locotenentul său, Maximian, conducător al apusului Imperiului acordându-i titlul de *Augustus*. În 292, el a mai adăugat doi asociați mai tineri, pe Galerius și Constantius, la această conducere colectivă, conferindu-le titlurile de *Caesar* și desemnându-i drept succesori ai lor. Această diviziune a Imperiului în Răsărit și Apus și înființarea tetrarhiei nu a devenit permanentă, dar pe termen lung a indicat calea către divizare, care în secolele următoare s-a adâncit tot mai mult în politică, societate și cultură.

Lui Dioclețian i-a luat mai bine de un deceniu pentru a reface controlul militar asupra întregului Imperiu. El a mai căutat și să reorganizeze structurile sale economice și administrative. Aceasta s-a realizat prin reorganizarea Imperiului în câteva prefecturi pentru Răsărit și Apus, împărțindu-l apoi în aproape 100 de provincii (aproximativ dublul numărului anterior), separând birocrățiile militară și civilă, și sporind pe cea de pe urmă pentru a face față volumului crescând al problemelor financiare și juridice. Ne vom ocupa de birocrăție în mod amănunțit mai jos.

importantă mai ales pentru că a dat naștere războaielor marcomanice care au început în anul 166 d. Hr., când 6000 de barbari au traversat Dunărea și au început să devasteze bogata regiune interioară a Panoniei. Acest prim atac a fost respins, nu însă fără dificultate, atât din cauza puterii barbarilor cât și din pricina unei epidemii, probabil o formă de variolă, adusă de legiunile ce se întorceau din războaiele cu parții și care făcea ravagii în provinciile romane. După refacerea ordinii, Marcus Aurelius plănuia o ofensivă de proporții, care să îi respingă pe barbari de pe fluviu și să stabilească o frontieră mai ușor de apărat în munți, la nord, dar triburile germanice s-au mutat prea repede. În anul 170, o oaste enormă, formată din quazi și marcomani a trecut Dunărea și și-a croit drum prin forța armelor din Panonia, prin Noricum, până în Italia, jefuind orașele Aquileea și Oderzo, la nord de Veneția modernă. Barbarii ajunseseră în Italia și chiar dacă Marcus Aurelius, iar după el fiul său, Commodus, i-a înfrânt și i-a supus, Imperiul nu va mai fi niciodată același.

Imperiul între secolele III-VI

Istoria politică a Imperiului târziu este bine cunoscută iar aici va fi numai schițată, astfel încât să ne putem referi la ea mai jos, când vom examina mai sistematic societatea occidentală din această perioadă. Presiunile barbarilor la Dunăre și ale parților în răsărit au accentuat instabilitatea internă inerentă a Imperiului și au inaugurat o perioadă de tulburări politice și economice ce a durat aproximativ 90 de ani (de la asasinarea lui Commodus în 192 până la ascensiunea lui Dioclețian în 284), care a fost numită „epoca tulburărilor” sau „criza secolului al III-lea”. În această perioadă,

militarii au ridicat și au distrus împărat după împărat în încercarea de a găsi un conducător capabil să îmbogățească armata și să îi ducă la victorie împotriva presiunilor reînnoite ale triburilor germanice și ale perșilor. Această perioadă de conflicte violente între pretendenții la tronul imperial și armatele lor, de inflație enormă, de insecuritate generală, a luat sfârșit odată cu reformele lui Dioclețian, un soldat din Dalmația, care s-a ridicat la ranguri până la comanda gărzii personale a împăratului pentru ca în sfârșit să poarte purpura.

Dioclețian (284-305) a pus capăt amenințărilor externe și interne prin expediții militare victorioase și printr-o diplomatie abilă. Pentru a putea face față administrării imperiului său vast, l-a numit pe locotenentul său, Maximian, conducător al apusului Imperiului acordându-i titlul de *Augustus*. În 292, el a mai adăugat doi asociați mai tineri, pe Galerius și Constantius, la această conducere colectivă, conferindu-le titlurile de *Caesar* și desemnându-i drept succesori ai lor. Această diviziune a Imperiului în Răsărit și Apus și înființarea tetrarhiei nu a devenit permanentă, dar pe termen lung a indicat calea către divizare, care în secolele următoare s-a adâncit tot mai mult în politică, societate și cultură.

Lui Dioclețian i-a luat mai bine de un deceniu pentru a reface controlul militar asupra întregului Imperiu. El a mai căutat și să reorganizeze structurile sale economice și administrative. Aceasta s-a realizat prin reorganizarea Imperiului în câteva prefecturi pentru Răsărit și Apus, împărțindu-l apoi în aproape 100 de provincii (aproximativ dublul numărului anterior), separând birocrățiile militară și civilă, și sporind pe cea de pe urmă pentru a face față volumului crescând al problemelor financiare și juridice. Ne vom ocupa de birocrăție în mod amănunțit mai jos.